

ACC. N:R M. 15951:1-4.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Anna Hähl, Gäsnäs*
Härad: *Ingelstad / ö. Järvestad* Berättare: " " "
Socken: *Tranås / ö. Hiby* Berättarens yrke: *f. d. lärarinna*
Uppteckningsår: *1963* Född år *1881* i *Tranås*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kystan och härvor. s. 1-4.

LUF 115

16/12-63

Skriv endast på denna sida.

Nystan och hävor:

Av det spunna både ull- och linsgarnet gjordes mest hävor. Man tvättade garnet innan användning och då måste det ju vara hävor.

Nystning:

Spinnrockarullen placerades på en låg ställning med plats för två rullar. Ullgarn spinnsades i båda riktningarna, om det skulle användas till stickning av strumpor, vantar och höjor, samt nystade tvät.

Nystats storlek var olika men vanligen rätt stort.

När garnet lämnades bort för stickning vägdes ^{det} garnet. Det färdiga plagget skulle ju väga lika.

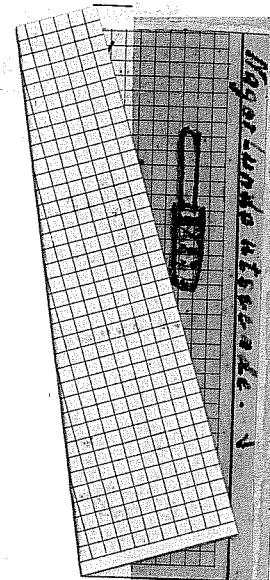
Man visste ungefär hur många skåpund och ort en underliva skulle väga. Vana spinnrockar visste ungefär hur mycket en rulle kunde väga. Ullgarn till vävnad härvades alltid, eftersom det skulle färgas. Vid nystningen började man över ett mjukt underlag: papper eller en tygrulle, men

July 115

och så över kummen eller en nyckelpinn, vackna nystan.
Lingarn, spunnat och tvinnat till sylfid, nystades
alltid. Min farmor använde alltid sylfid som hon
själv spunnit. Till hälsorn användes sådan liad.
Härvning:

Lingarn skulle ju vanligen tvättas och blekas. Härvorna
hängdes på två runda stänger efter tvättning och sen
ut i det fria för att blekas. Februari och mars var
bästa blektiden, helst om solen lyfte på snön.
Ibland lades stängarna med det glöet utbrända gånst
på snön.

Härvorna gjordes på en "haspa" fig 5. Den var så an-
ordnad att efter vissa varv, höddes en knäpp och
så var en "fidje" färdig. En kraftig liad lades runt
i hörs över fidjen och så fortsattes till nästa knäpp
med ny korning. 5 fidjer bildade en hank. Man
visade ombudet på haspan och kunde beräkna
längden efter huru många höddes en fidje

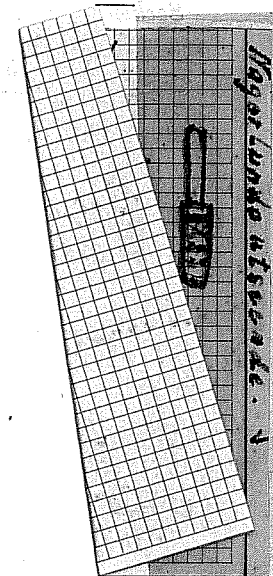
och så över kummen eller en nystjärn, vaska nystan.
Lingarna spunnat och tvinnat till syltid, nystades
alltid. Min farmor använde alltid syltid som hon
själv spunnit. Till hälmis användes sidan tid.

Härvning:

Lingarna skulle ju vanligen tvättas och blekas. Härvorna
hängdes på två runda stänger efter tvättningen och sen
ut i det fria för att blekas. Februari och mars var
bästa blektiden, helst om solen lyfte på snön.

ibland lades stängarna med det glöet utbrända garnet
på snön.

Härvorna gjordes på en "haspa" fig 5. Den var så an-
ordnad att efter vissa varv, höjdes en knäpp och
då var en "fidji" färdig. En kraftig tid lades runt
i kors över fidjen och så fortsattes till nästa knäpp
med ny korsning. 5 fidjor bildade en hantel. Man
visade ombudet på haspan och kunde beräkna
längden efter huru många tidades en fidji

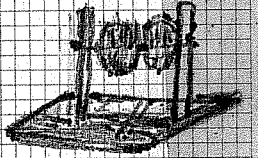
Nagerlundsk utställning 1

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

M. 15951

Nyckelpinn
Handbag

Nickelstift.

Nygården utsvensk. 1

innestill. Inte alla haspor markerade antalet var,
då fick man räbna varven. Hur många trådar
minns jag ej, men det måste vara olika, åtminstone
för lingarna. Till det finaste lingarna flur trådar
än av blingarna och skåkluffall som var betyd-
ligt grövre. Haspan beställdes hos en snickare
Tejst var mest fur, men också bok och alm.
Den modell som förkom här omkring år 1750.
På haspan var övre halvan fällbar åt sidan,
så man lätt kunde ta av haken. Halvorna
fasthålls med en spint. Svetsändet mellan arma-
na kunde nog variera något, men ägaren kunde
till måttet och kunde beräkna längden på
varje fudge.

Tvåst på haspa kunde man göra en hävel
runt tummen och armbågen, som när man tar
ihop en brätthina, eller runt handen och ett

dörhandtag. Till vävnaden vägs garnet och räknades ut hur mycket som skulle älgå till varje ala varp.

En kappa gavs nog ej särskilt utan ingick i ett hems utrustning liksom kardor, spinnrock och väredskap vilket allt ansågs som nöd-vändigt. Någon särskild utrustning förutom nog inte utom på spinnrocken som vackert målades.

Jag har ett svagt minne att jag som barn såg en hävel kombinerad med en garnvinda men kan ej beskriva den.

Ordet fidje användes ännu här omkring, men gasma blir nog vanligare på grund av värt-kurser där man utelutande använder ordet gasma. Fyg är ett ord som nästan aldrig användes.

LUNDNYSTAN OCH HÄRVOR

När man hade spunnit garnet och hade det på spinnrocksrullen gjorde man antingen nystan eller härvor av det. När gjorde man nystan och när gjorde man härvor?

Nystning.

Beskriv hur nystningen gick till. Var placerades t.ex. spinnrocksrullen? Vad nystade man på? Beskriv olika slags nystningsmetoder och tala om de färdiga nystanes benämningar. Gjorde man olika nystan för olika ändamål? Fanns det något sätt att ange hur mycket garn ett nystan innehöll? Vilket? När man nystade garnet kunde man då mäta hur mycket garn man spunnit? På vilket sätt?

Härvning.

Härvade man garnet för att det var ett sätt att förvara det eller för att mäta garnlängden? Hur gjordes härvorna? Gjorde man dem utan hjälp av särskilda för detta ändamål förfärdigade redskap, t.ex. genom att linda garnet i tumgreppet och runt armbågen? Beskriv de olika sätt att göra härvor utan redskap som Ni känner till? Hur angav man storleken på sådana härvor?

Använde man sig av enkla handredskap (fig. 1-4) för att göra härvor? Vad kallades dessa redskap? Vilket material var de förfärdigade av? Hur anskaffades de? Om någon annan typ än de här avbildade använts så försök att beskriva och rita av hur de såg ut? Skulle de olika handredskapen ha en viss bestämd storlek eller kunde man göra dem efter vilka mått man ville? Kunde man ange hur mycket garn en härva som gjorts på detta sätt innehöll och i så fall hur? Band man in markeringsmärke efter ett visst antal varv?

Hur många? Vad kallades då den garnmängd som på detta sätt markerades? Hur många sådana garnenheter bestod en härva av? Beskriv utförligt hur härvningen med handredskap tillgick? Var placerades spinnrocksrullen medan man härvade?

Använde man något ståredskap av den typ som fig. 5-7 avbildar? Vad kallades detta? Beskriv och gör om möjligt en enkel teckning av ett sådant redskap såsom Ni sett det. Fanns det kors med mer än fyra armar? Vad kallades de olika delarna på dessa redskap? Beskriv hur härvningen tillgick? Hur vreds korset runt (med ett finger mot en av korsarmarna eller med en vev)? Var placerades spinnrocksrullen medan man härvade? Hur fick man härvan av korset på de olika typerna? Skulle det vara en bestämd omkrets på korsen och i så fall vilken? Fanns det olika stora härvelkors så att härvornas omkrets blev olika stor? Beständes storleken på korsen godtyckligt eller skulle de göras efter vissa fastställda mått och i så fall vilka? Hur angavs den färdiga härvans garninnehåll? Band man in markeringsmärken efter att ha härvat en viss garnmängd? Vilken garnmängd markerades i så fall? Hur visste man när just den längden härvats? Vad kallades denna garnmängd? Har samma benämning använts för olika stora garnmängder under olika tider? Hur många sådana mindre garnenheter gick det på en härva? Innehöll härvor av olika slags garn olika antal mindre garnenheter? Hur höll man reda på hur många sådana mindre enheter man härvat? Markerades det på något sätt på redskapet eller höll man det i huvudet?

Förekom härvningsredskap med räkneverk? Hade de samma namn som härvningsredskap utan räkneverk, eller skildes de två typerna åt genom sina benämningar? Beskriv hur ett sådant var konstruerat eller gör en förklarande ritning. Hur fungerade ett sådant räkneverk? Gav det signal vid ett visst antal varv med en knäppning eller ringning, hammarslag el. dylikt? Eller fanns det någon tavla med visare som angav hur många varv som härvats?

Hur anskaffades dessa stårredskap? Var de enkelt utförda eller vackert snidade ejler svarvade? Brukade man ge dem som trollovningsgåvor?

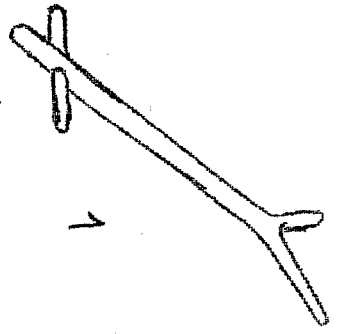
Har man i samma hem eller på samma ort samtidigt använt sig av de olika härvningsmetoderna? Om i samma hem, vilket var då avgörande för vilken metod som skulle användas? Om på samma ort, vilka använde den ena eller den andra metoden?

Betraktades härvningsredskapen som absolut nödvändiga redskap i hem där man spann och vävde? Förekom härvningsredskapen i kombination med annat redskap t.ex. garnvinda?

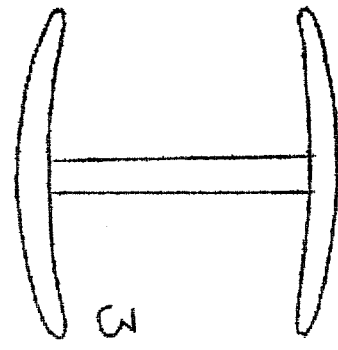
Känner Ni till uttrycken passma, fidje, feg?

Angiv i så fall så noggrant och utförligt som möjligt vad som avsågs härmed och i vilka sammanhang orden kunde användas.

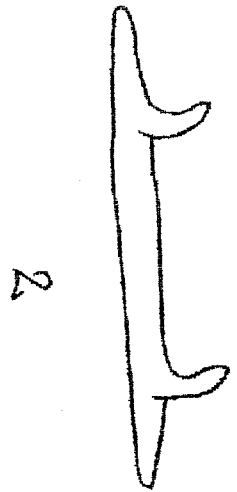
Oktober 1960

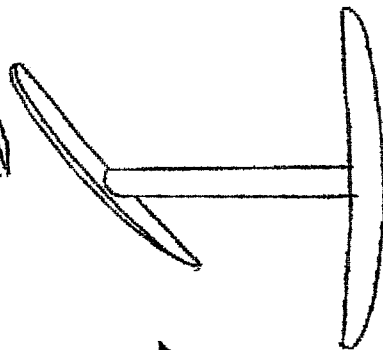
1

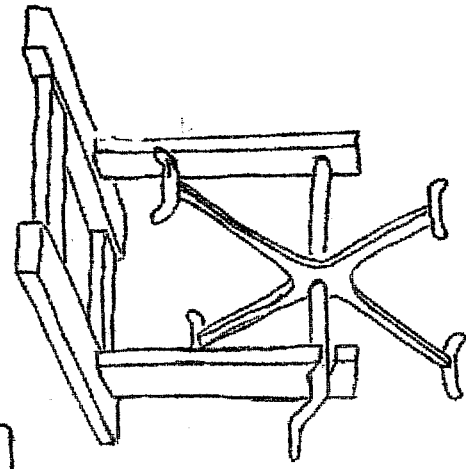
3

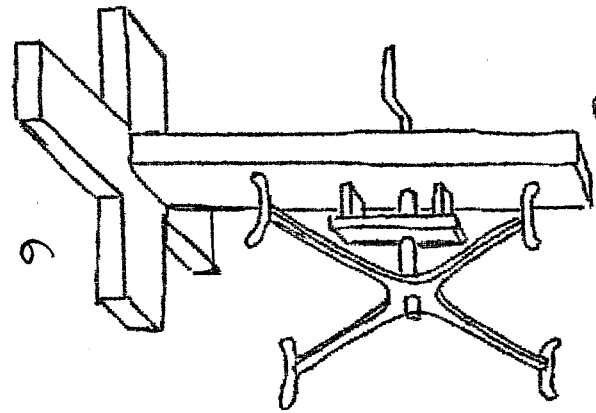
2

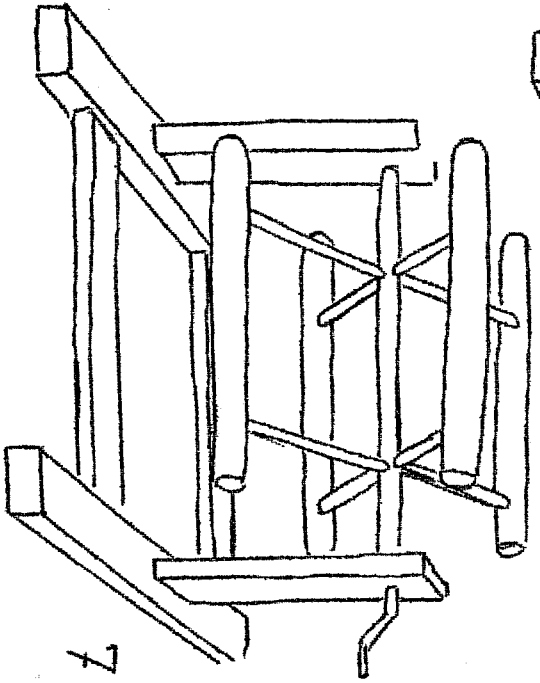
4

5

6

7